

Hasznos útmutatót ad Odüsszeusz az élet bolyongásaihoz

2025. szeptember – Szepesi Balázs

Az Odüsszeia kódja ma is friss. Fontos kérdésekben ad iránymutatást az eposz: mi múlik rajtunk és mi nem; mit lehet megúszni és mit nem; mi a nők szerepe a világban; milyen erők alakítják az ember sorsát.

A nyár lehetőséget ad nagy szellemi utazásokra, az ember kiszállhat a jelen szigorú pörgéséből. Az Odüsszeiát olvasva az idő archaikus lüktetéssé szelődül, a sors isteni arcot ölt, a megpróbáltatások, a viszályok egy- és mélyértelművé válnak. Fantasy de lux, csak ennek a tétjét is érzi az ember: fontos olvasni, nem csak jó.

Énekesek generációi hordták össze a történeteket, a hexamtereket, míg azokat Homérosz az eposzban rögzítette. Ez a kulturális alapkő a görög műveltség eszményének kopásával egyre mélyebbre süllyedt, az irodalomoktatásban, illetve a fantasy irodalom nyersanyagbányájaként találta meg a helyét. Ahogy a Nyugat identitása alapjainak újragondolására kényszerül, várhatóan újra felszínre kerülnek a régi görög történetek. Ez nemsokára kiderül: meglátjuk majd, hogy Christopher Nolan készülő filmje, több lesz-e, mint egy a mitológiai hivatkozásokat használó frissítés a színes szélesvásznú mesevilágok sorozatában.

Odüsszeusz és a szirének – Váza az ie. előtti V. századból
forrás: britishmuseum.org

Az Odüsszeia kiköveteli a neki járó figyelmet. Időbe telik, míg a neten ugrándaózó agyműködés átáll a lassú és szigorú ritmusra, a koncentrációt kikényszerítő archaikus nyelvezetre. Megéri. Milyen elégedett derűt ad minden alkalom, amikor az ember azt olvassa, hogy "S ők kirakott kész étek után

kezüket kivetették."! A nyelv gyógyító hatása azonban csak másodlagos, bölcs tanácsok sorát kapja az ember a történetről.

Tanuljunk a régiektől!

A leleményes, tűrőlelkű főhős hosszú utazása sokat mond a karrier áráról, a bajok megúszásának korlátairól, a kiszolgáltatottság és az egyéni erőfeszítések viszonyáról.

Ha a hivatás, a harc elragad, a hazatérés nehéz. A trójai háború tíz éve után egy újabb évtizedet vett el Odüsszeusz életéből a bolyongás. Otthon már kezdik feladni a reményt, hogy újra látják. Amikor hazatér, régi kuttyáján kívül nem ismeri fel senki. Fia csak isteni beavatkozásra veszi észre apját a koldusban, felesége szemét csak régi hitvesi ágyuk közös titkának kulcsával tudja felnyitni. Házát démonok lepik el a felesége kezét követelő kérők formájában, akiket mind le kel győznie, hogy révbe érjen.

A veszélyek között nem lehet átlavírozni. Az ember szeret úgy emlékezni, hogy Odüsszeusz sikeresen átjutott a szoroson, melynek egyik szikláján a hat fejű Szkülla (a kisebbik rossz) tanyázik, a másikon pedig a mindent benyelő Kharübdisz. Pedig ez nem igaz. Odüsszeusz kétszer járja meg ezt a szörnyű helyet. Elsőre a kisebbik rossz felé evez, Szkülla falja fel hat emberét. Mikor újra átkel a szoroson, Kharübdisz rántja magához. Nem lehet középen ellavírozni, sőt az sem biztos, hogy ha az embert az egyik végét már megtépázta, megússza a másikat.

A sors nincs a kezében, csak a képesség, hogy megküzdj vele. Odüsszeuszt nála jóval erősebb hatalmak sodrásaiban próbál haza kerülni. Isteneket dühít magára, isteneket tesz szövetségesevé. Annyit tesz lehetővé a bátorságra, erőre, leleményre épülő érvényesülés, hogy a kínálkozó lehetőségeket kihasználja, a veszélyek túlélje. Az irányt nem ő, hanem a jó- és rossz szándékú égiek jelölik ki. Ez nem jelent tehetetlenséget. A két világ egymásba fonódik, az istenek meggyőzhetőek: az egyéni erény vagy a bűn befolyásolja, hogyan és mire használják hatalmukat.

Friss a kód

Kultúránk születéséhez repít el a könyv, ebből lettünk. Elsőre távolinak tűnik az a világ, ahol az istenek az élet tevőleges felsőbbrendű szereplői, ahol a vendéget meg kell ajándékozni, lakomát kell neki tartani, ahol a háború, a rablás, a véres leszámolás az élet természetes része. Mégis egyértelmű, hogy ebből lettünk. Lüktet az ősi kód, sokszor jóval frissebben, mint várnánk.

Az egyén drámája

Az önállóságára büszke, a saját gyengéivel és a világ viszonytárgaival küzdő egyén hőstörténete ez. Odüsszeuszt elragadja a kísértés, vezetőként kudarcot vall és ezt nem bocsájtják meg az istenek. Azonban megmenekül, mert okos, mértéktartó, erős, célratörő, állja a csapások sorát és nem adja fel.

Odüsszeusz kíváncsi és hiú: nem állja meg hogy személyesen találkozzon a küklópszal, ahogy azt sem, hogy addig ne dühítse, míg az átkot kér rá apjától, Poszeidóntól. Emberei zaboláltanok. Vezetőjük figyelmeztetése ellenére nem menekültek a kikónok földjének feldúlása után, hanem mulatni kezdtek. A szigorú parancsot megszegve, kincs reményében kibontották a szelek zsákját, ami messze sodorta őket a már látótávolságban lévő hazai partoktól. A tiltásnak fittyet hányva levágják Héliosz tabunak számító teheneit. Ezért kell bebolyongani az egész Földközi tengert, megjárni az alvilágot, hosszú éveket várni, míg meg- és hazabocsájtást nyer a hős, ezért kell otthon is megharcolnia, hogy visszaszerezze házát és feleségét.

Sors, egyén, közösség. Gyarláság, önzés, bosszú. Kísértés, küzdelem, kitartás. Bűn, bűnhődés, megbocsátás. Régen írták, de a mi történetünk.

Odüsszeusz hajója Christopher Nolan készülő új filmjében

A szálakat a nők mozgatják

Férfi a főhős, férfiak eveznek a hajókon és küzdenek a harcmezőkön, de az igazi irányítás a nők kezében van. Pallasz Athéné járja ki Odüsszeusznak az isteni bocsánatot. Ő az, aki varázslatok sorával egyengeti a terepet, hogy sikerüljön újra visszaszereznie házát. Egy nimfa, Kirké látja vendégül egy évig és ad neki tanácsot, hogyan juthat haza. Egy másik nimfa, Kalüpszó ejti rabul hét évre majd engedi végül útjára. Két nő, Nauszikaa és Araté segítségével nyeri meg a phaiák királyának támogatását, hogy hazatérjen. Felesége, Penelopé erős nyomás ellenére nem megy újra férjhez, urát is próbára teszi, mielőtt újra befogadná.

Míg a hős és társai feszegetik a határokat és járják a tengert, az isteni asszonyok varázslatos segítséggel, tanácsokkal, hazafelé sodró széllel fordítják jobbra a sorsukat. Nem oldalbordák: hatalmuk, bölcsességük és fortélyaik erős akaratra és kitartásra épülnek. Úgy látszik, a női egyenjogúság nem a modern korban, a testi erő kultuszának leáldozásával született, tartalma mélyebb és gazdagabb ennél.

Egy istennek nem elég megfelelni

A világ nem egy hatalmi központ köré épül, a sorsot mozgató erők hol viaskodnak egymással, hol összefonódnak. A világ több részből áll, különböző helyeken más isteneknek kell áldozni.

Odüsszeusz bolyongása egyértelműen bemutatja Poszeidón erejét. Zeusz nem avatkozik a tengeri ügyekbe, ott nem neki van joga haragra, bosszúra és büntetésre. Odüsszeusz azt kapta büntetésül, amit az általa megvakított és megsértett Polüphemosz kért apjától, Poszeidontól. A megbocsátás elnyerésének még a békés hazaérés után is feltétele van: a főhősnek olyan helyen kell áldoznia a tenger istenének, ahol már nem ismerik fel az evezőlapátot és nem tengeri sóval ízesítik az ételt.

Az isteni hatalmak sokszínűsége és bonyolultsága jól illeszkedik egy olyan világhoz, ahol a balsors és a szerencse szeszélyei ennyi félék lehetnek. Egy bonyolult, szigetek, tengerek sokaságából álló világban praktikusabb a mindent mozgató erők heterogenitását elfogadni. Könnyebb úgy élni, hogy az emberfeletti hatalom nem független a halandók világától, a minket ide-oda dobáló erők befolyásolhatóak. Több platform, több szoftverkörnyezet, néha talán egy ember is hall minket a helpdesken.

kép Assassin's Creed Odyssey című számítógépes játékból

Énekesek hosszú sora szőtte, tömörítette össze Odüsszeusz történetét. A hajózásra, földművelésre, hadviselésre, vendéglátásra vonatkozó praktikus tanácsok mellett rengeteg a tanulság, az alapos értelmezést érdemlő gondolat. Hogyan lennénk ma képesek arra, hogy világunk tudását és dilemmáit ilyen szórakoztatóan, tömören és időtálló módon foglaljuk össze? Lehet, hogy kétezer nyolcszáz év múlva korunk egy szerencsésen megmaradó kis nyelvi modellje fogja majd elmesélni a bolyongásainkat?